

УДК 330.52.051

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

О.М. РОМАШОВА

Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського

У статті досліджено теоретичні і практичні питання визначення економічної суті рекреації та принципів регулювання ринку рекреаційних послуг на сучасному етапі розвитку економіки України

Постановка завдання

Прискорення темпів економічного та соціального життя у світі та в Україні змушує нас змінити погляд, що коріниться у нашому радянському минулому, на рекреацію, як на процес другорядний, підпорядкований процесу виробництва товарів та послуг. Але економічна реальність показує, що надання рекреаційних послуг може бути провідною галуззю економіки, і тому враховуючи необхідність позбутися сировинної залежності, розвиток підприємств рекреаційного комплексу в Україні набуває сьогодні особливого значення. Адже рекреація – це одна з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, задоволення пізнавальних інтересів, оздоровлення та лікування населення. Тобто діяльність, що в умовах постіндустріальної економіки, в якій найбільшу вагу мають інтелектуальні ресурси, направлена на підвищення їх якості та потенціалу.

Для того, щоб гармонійно влитись у світове господарство та його ринок, знайти своє місце у міжнародному поділі праці і послуг, Україні потрібно прискорити структурну перебудову національного господарства, стимулювати впровадження передових технологій і організації управління, формування маркетингових служб та посилити увагу до тих видів виробництв і послуг, де наша держава має вагомні шанси на успіх. На даний час актуальним завданням для України є вихід на світовий ринок з наданням послуг, зокрема, з метою використання багатих рекреаційних та унікальних бальнеологічних ресурсів, лікування і відпочинку населення, розвитку туризму і спорту. Унікальні мінеральні й термальні води, грязеві джерела, ландшафти, чудові краєвиди, національні парки створюють усі передумови для формування в Україні високо розвинутого рекреаційного комплексу, розрахованого навіть на найбільш вибагливих та заможних людей. Але не менше, а інколи більше значення, має економіка надання рекреаційних послуг оперативного, щоденного характеру, направлених на зайнятих у інших видах економічної діяльності спеціалістів.

Територіальне поєднання природних умов, рекреаційних і бальнеологічних ресурсів дозволяє в перспективі сформувавши рекреаційні системи, кожна з яких може базуватися на місцевих природних умовах та лікувальних ресурсах та сприяти багаторівневій моделі надання рекреаційних послуг для різних категорій населення.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування сфери рекреаційних послуг зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Азар В.І., Бережна О.О., Мацола В.І., Папірян Г.А., Стафійчук В.І., Судова-Хом'юк Н.М., Уокер Дж. та ін. У їх працях розглядається як тематика розвитку санаторно-курортної галузі у цілому, так і аналізуються окремі аспекти функціонування таких інституційно-територіальних утворень якими є рекреаційні комплекси. Проте, аналіз змісту опублікованих робіт, матеріалів наукових конференцій і дискусій, які присвячені розгляду вищезначеної тематики засвідчує про те, що є ще багато недосліджених або недостатньо досліджених її

аспектів та проблем, які вимагають термінового практичного вирішення. Зокрема, майже відсутні теоретичні розробки та прикладні дослідження, у яких би аналізувалось питання про економічні аспекти розвитку підприємств рекреаційних комплексів, що направлені на задоволення потреб відновлення працездатності робочої сили у рамках щоденного, щотижневого циклу. Поки що увага приділяється щорічному циклу відновлення у рамках використання щорічних відпусток.

Мета роботи

В Україні за радянських часів проведено дослідження рекреаційного потенціалу створення послуг у межах використання щорічних відпусток робочої сили. Історично, з радянських часів вважалося, що щорічної відпустки, яка проведена у соціально-культурному закладі цілком достатньо для відновлення потенціалу трудових ресурсів. Вважалося, що відновлення потенціалу трудових ресурсів у щоденному та щотижневому циклах не слід приділяти дуже значної уваги, тому галузь надання рекреаційних послуг у такому форматі практично не набула необхідного розвитку.

За часи незалежності, після початку процесу переходу від планової економіки до ринкової, суттєво зріс рівень надання таких послуг, але життєва необхідність визначити стратегічні напрями розвитку економіки України вимагає проведення досліджень з метою визначення необхідних обсягів рекреаційних послуг та рівнів надання таких послуг не тільки як соціально важливої послуги для громадян України, а і створення ринково-орієнтованої великої галузі економіки України.

Результати та їх обговорення

Україна має великі рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, лікування, туризму, оздоровлення населення. Рекреаційні ресурси поділяють на природні та соціально-економічні. Природні рекреаційні ресурси – це природні умови, об'єкти, явища, які сприятливі для рекреації – відновлення духовних і фізичних сил, витрачених під час праці, навчання, творчості. Природні рекреаційні ресурси України різноманітні. Вся її територія знаходиться в смузі кліматичного комфорту. Україна має прекрасні умови для організації відпочинку на берегах і лиманах Чорного та Азовського морів, водойм і річок, у Кримських горах та Українських Карпатах.

До соціально-економічних рекреаційних ресурсів належать культурні об'єкти, пам'ятки архітектури, історії, археологічні стоянки, етнографічні музеї, місця, пов'язані з життям, перебуванням видатних учених, письменників, акторів, політичних діячів, викладачів, робітників, селян та ін.

Рекреаційні ресурси України (природні національні парки, приміські смуги, історико-архітектурні, історико-культурні заповідники і т.д.) охороняються. У межах рекреаційних територій заборонена діяльність, яка призводить до негативних змін у навколишньому середовищі.

Рекреаційна діяльність спрямована на задоволення потреб рекреантів, виконує ряд суспільних функцій, які можна трактувати як медико-біологічну, соціально-культурну, економічну та політичну. Медико-біологічна функція – полягає в санаторно-курортному лікуванні і оздоровленні.

Соціально-культурна функція – це провідна функція рекреації. Культурні, або моральні потреби, – це потреби, пізнання навколишнього світу і свого місця в ньому, пізнання змісту та призначення свого існування. Широкі можливості для духовного спілкування людини з природними, культурно-історичними та соціальними цінностями не тільки своєї країни, але й всього світу. Серед економічних функцій рекреаційної діяльності головне місце займає відтворення робочої сили. Завдяки рекреації

підвищується інтерес трудящих до праці, збільшується тривалість періоду збереження повноцінної працездатності, що веде до збільшення фонду робочого часу внаслідок скорочення захворювань, підвищення життєвого тону людей.

З економічної точки зору важлива роль рекреації, як нової форми споживчого попиту товарів і послуг, що призводить до формування цілої сфери господарської діяльності, яка розширює асортимент продукції традиційних галузей промисловості і сільського господарства.

Оздоровлення через туризм – один із шляхів вирішення проблеми зняття виробничо-психологічної втоми людини. Хоча це не єдиний шлях. Важливим є також планування майбутніх міст та поселень, які б зрівноважили взаємодію людини з навколишнім середовищем у міських умовах та ін.

Важливими також є такі функції, як: прискорення розвитку господарської сфери певної частини території країни, збільшення зайнятості населення за рахунок рекреаційного обслуговування і в галузях, пов'язаних з рекреацією, поліпшення структури балансу грошових доходів населення, передусім, у рекреаційних районах, підвищення ефективності іноземного туризму як джерела одержання іноземної валюти. Політична функція сприяє налагодженню контактів між країнами та різними народами через галузі рекреаційної індустрії, туризм, спортивний туризм, лікування, оздоровлення, культурно-історичні цінності, які є надбанням всього людства. Україна має всі необхідні умови для розвитку рекреаційного комплексу. У країні є лікувально-оздоровчі, спортивні (туристичні), пізнавальні системи рекреаційного комплексу. У нас багато рекреаційних ресурсів: бальнеологічних (мінеральних вод, грязей), кліматичних, ландшафтних, пляжних, пізнавальних.

Система надання рекреаційних послуг на думку автора є багаторівневою і її структуру представлено на рис. 1.

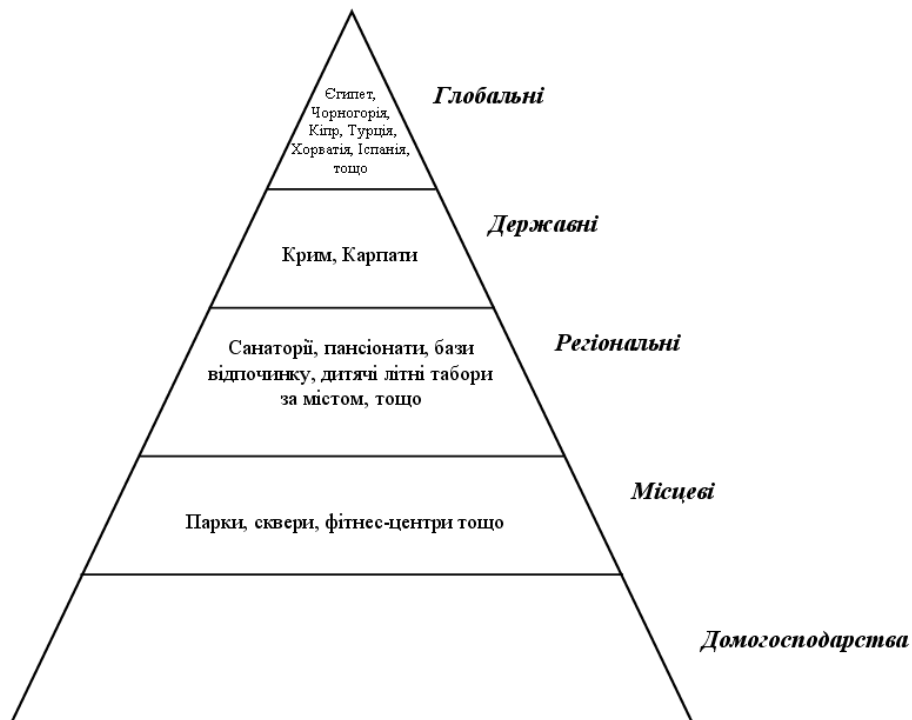

Рис. 1. Рекреаційні ресурси, які можуть використовувати громадяни України

Наприклад, на регіональному рівні цікавим є аналіз стану використання культурних та оздоровчих закладів, які залишилися в часів Радянського Союзу.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 р. № 425 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку» Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту розпочало роботу зі створення цього реєстру. До даного реєстру повинні вноситися дитячі заклади оздоровлення та відпочинку незалежно від форми власності, які мають статус юридичної особи або перебувають у складі підприємств, установ та організацій як їх філії чи структурні підрозділи.

Ведення Державного реєстру дитячих закладів оздоровлення та відпочинку в частині державної форми власності, на думку автора, повинно бути пов'язано з Єдиним реєстром об'єктів державної власності, який з 2005 року веде Фонд державного майна України. *Єдиний реєстр об'єктів державної власності* – автоматизована система збирання, обліку, накопичення, оброблення, захисту та надання інформації про нерухоме майно, у тому числі передане в оренду, лізинг, концесію або заставу державних підприємств, їх об'єднань, установ та організацій, а також корпоративні права держави та державне майно, що не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації. У Єдиному реєстрі об'єктів державної власності передбачено облік відомостей як по підприємствам, установам та організаціям, які мають статус юридичної особи, так і по таких, які цей статус не мають. Для цього у Єдиному реєстрі об'єктів державної власності введено поняття структурної компоненти. *Структурна компонента* – сукупність речей, що утворює єдине ціле та дає змогу використовувати його за призначенням, а саме: виконувати роботи, надавати послуги в єдиному (замкнутому) технологічному процесі (підрозділи, що забезпечують провадження окремої виробничої та невиробничої діяльності, філіали, представництва, відділення тощо).

У 2010 році Фонду державного майна України було доручено провести інвентаризацію оздоровчих закладів України. Відповідно до наказу Державного комітету статистики України від 14.12.2009 № 467 затверджено форму державного статистичного спостереження № 1-от (один раз на рік) «Звіт дитячого закладу оздоровлення та відпочинку за літо 20__ року» та відповідно до наказу Державного комітету статистики України від 20.08.2009 № 321 затверджено форму державного статистичного спостереження № 1-курорт (один раз на рік) «Звіт санаторно-курортного (оздоровчого) закладу за 20__/__ рік», на підставі яких отримується повна, всебічна та об'єктивна статистична інформація про оздоровчі заклади, незалежно від форми їх господарювання. За даними Державного комітету статистики, розміщеними на сайті відомства, у 2009 році в Україні функціонувало 20347 оздоровчих закладів, з них 17379 дитячих оздоровчих таборів (табл. 1).

З таблиці видно, що є тенденція до скорочення загальної кількості ліжок у санітарно-курортних та оздоровчих закладах України. При цьому, скорочення кількості ліжок порівняно незначне у санаторіях та пансіонатах з лікуванням, тобто у таких закладах де надаються кваліфіковані та збалансовані рекреаційні послуги. До того ж і загальна кількість таких закладів збільшилася. У той же час кількість ліжок та загальна кількість закладів у інших видах санітарно-курортних та оздоровчих закладів скоротилася майже у двічі.

Таблиця 1. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади України¹

3

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням*		Санаторії-профілакторії*		Будинки і пансіонати відпочинку*		Бази та інші заклади відпочинку*		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.
1990	505	154	556	55	332	115	2213	302	15687	467
1995	551	159	517	43	294	83	1862	263	5884	256
2000	549	151	377	31	266	63	2010	238	7615	227
2005	524	145	291	23	321	65	2016	233	18366	236
2006	520	148	277	23	301	63	1976	232	18238	231
2007	523	143	269	21	302	64	1934	224	18363	226
2008	518	142	262	21	302	64	1916	221	18672	218
2009	513	141	252	21	296	62	1907	216	17379	198

*Починаючи з 2002 року інформація стосовно діяльності санаторно-курортних (оздоровчих) закладів подається за 12 місяців: з 1 жовтня попереднього по 31 вересня звітнього року.

Це доводить, що у ринкових умовах, якість надання рекреаційних послуг має велике значення, і ті заклади, що займаються наданням послуг з великою складовою їх індивідуалізації мають кращі результати діяльності. Попит на низько рівневі рекреаційні послуги постійно зменшується і ці види діяльності вимагають реструктуризації. Разом з тим слід відзначити, що попит на діяльність соціально-культурних та оздоровчих закладів в Україні достатньо високий, що зумовило збереження у цілому великої кількості таких закладів, як юридичних осіб, діяльність яких приспосовується до ринкових умов.

Висновки

На підставі вищенаведеного можна зробити такі висновки стосовно економічних аспектів розвитку підприємств рекреаційного комплексу України:

В Україні відсутня загальнодержавна стратегія розвитку сфери надання рекреаційних послуг. При цьому досить стихійно продовжується розвиток у цьому напрямі Карпатського регіону та Криму. В Україні розуміється, що розвиток сфери надання рекреаційних послуг зводиться до розвитку саме цих двох регіонів. Автором запропоновано багаторівневу схему класифікації надання рекреаційних послуг, яка може бути основою для створення загальнодержавної стратегії розвитку сфери надання рекреаційних послуг. Попит на діяльність соціально-культурних та оздоровчих закладів в Україні достатньо високий, що зумовило збереження у цілому великої кількості таких закладів, як юридичних осіб, діяльність яких пристосовується до ринкових умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/fomenko.htm.
2. Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту // <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/>

Надійшла 03.11.2010

¹ Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>